

üç cilt hacminde bir eser olup vezinsiz fakat kafiyeli bir anlatımla kaleme alınmıştır. Zehebî bu eserden istifade ettiğini (*Mizânü'l-İtidâl*, IV, 73), Safedî de müellif hattı nüshasını görüp ondan faydalandığını (*el-Vâfi*, V, 255) bildirmektedir. İbn Müsdi'nin devrinin diğer tanınmış âlimleri için de mu'cemler kaleme aldığı belirtilmektedir. 2. *el-Müsnedü'l-ğarib*. Müellifin yaşadığı dönemdeki ve daha önceki hadis âlimlerinin görüşlerini topladığı bir eserdir. 3. *el-Müselâlat*. Eserden seçilmiş hadisleri ihtiva eden bir cüz günümüze ulaşmıştır (*Dârü'l-kütübü'z-Zâhiriyye*, Mecmua, nr. 103, vr. 172-177). 4. *İlâmü'n-nâsik bi-â'lâmi'l-menâsik*. Mezheplerin hacla ilgili görüşlerinin ve dayandıkları delillerin toplandığı hacimli bir kitaptır (a.g.e., a.y.). 5. *el-Erbâ'üne'l-muhtâre fi fazl'il-hac ve'z-ziyâre*. Brockelmann, eserini Ebû Bekir Cemâleddin Muhammed b. Yûsuf b. Muğire'ye de nisbet edildiğini söylemekte (*GAL* [Ar.], VI, 281-282), İbn Rüşeyd bu eserden çeşitli hadisler nakletmektedir (*Mi'pü'l-aybe*, V, 133, 140).

İbn Müsdi'nin bunlardan başka *Menâkıbü's-Şiddik*'i ile kendisine tarikat hırkası giydiren şeyhlerinin Hz. Peygamber'e ulaşan silsilesini kaydettiği bir cüzünden bahsedilmekte (Abdülhay el-Kettânî, II, 580), *Keşfü'z-zunûn*'da onun "delâilü'n-nübüvve" konusunda eser yazanlardan olduğu belirtilmekte (I, 706; ayrıca bk. *DİA*, XVI, 276), ayrıca Muâviye ve yakınları aleyhinde 600 beyitlik bir kaside bulunduğu kaydedilmektedir. Onun *Esne'l-menâ'ih fi esme'l-medâ'ih* adlı na'tı da meşhurdur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Rüşeyd, *Mi'pü'l-aybe bi-mâ cümü'a bi-tûli'l-ğaybe* (nşr. Muhammed Habîb İbnü'l-Hoca), Beyrut 1408/1988, V, 133, 140, 143, 144, 231, ayrıca bk. İndeks; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, IV, 1448-1450; a.mlf., *Mizânü'l-İtidâl*, IV, 73; a.mlf., *Ma'rifetü'l-kurrâ* (Altıkulaç), III, 1312-1313; Safedî, *el-Vâfi*, V, 254-255; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, IV, 162; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzeheb*, II, 333-334; Fâsî, *el-İkdû's-semîn*, II, 403-410; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, V, 437-438; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VI, 228; *Keşfü'z-zunûn*, I, 58, 706; II, 1735; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, V, 313; Kettânî, *er-Risâletü'l-müste'rafe*, s. 83; a.e. (Özbek), s. 123, 203, 287; *İzâhu'l-meknûn*, II, 508; Brockelmann, *GAL* (Ar.), VI, 281-282; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XII, 140; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, II, 580; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), VII, 150-151; M. Habîb el-Hile, *et-Târîh ve'l-mü'errihûn bi-Mekke*, London 1994, s. 43-45; Yusuf Şevki Yavuz, "el-Hasâisü'l-kübrâ", *DİA*, XVI, 276.

ABDÜLKADİR ŞENEL

İBN MÜYESSER

(ابن میسر)

Ebü Abdillâh Tâciüddîn
Muhammed b. Ali b. Yûsuf
b. Müyesser el-Mısıri
(ö. 677/1278)

Mısırlı tarihçi.

628 (1231) yılında Kahire'de doğdu. Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Nesebi, Fâtımî Halifesi Hâfız-Lidînillâh döneminin (1132-1149) önemli şahsiyetlerinden el-Emîr'ü'l-Muazzam Celâleddin Muhammed Celeb Râgıb tarafından Tunus'tan Mısır'a getirilen bir şahsa dayanır. İbn Müyesser adını yine Fâtımî emirlerinden olduğu sanılan büyük dedesinden alır. Eyûbîler'in yıkılışı ve Memlük Devleti'nin kuruluşu sırasında yaşanan buhrana ve I. Baybars'ın parlak devrine (1260-1277) şahit olduktan sonra 18 Muharrem 677 (11 Haziran 1278) tarihinde Kahire'de vefat etti ve Mukattam'da toprağa verildi.

Eserleri. İbn Müyesser'in günümüze kadar geldiği bilinen tek eseri *Aẖbâru Mısr* (*Târîhu Mısr*) olup Muhammed b. Ubeydullah el-Müsebbihî'nin (ö. 420/1029) tarihine zeyil olarak yazılmıştır; bu sebeple *Tekmiletü Târîhi'l-Müsebbihî* ve *Târîhu'l-kebîr 'ale's-sinîn zeyyele bihi 'alâ Kitâbi'l-Müsebbihî* adlarıyla da bilinir (Safedî, IV, 188). Tolunoğulları'ndan başlayarak müellifin zamanına kadar gelen eser, Nüreddin Mahmud Zengî dönemi ve Haçlı seferleri hakkında önemli bilgiler ihtiva eder. Eserin, Makrizî tarafından 814 (1411) yılında *el-Müntekâ min aẖbâru Mısr li'bn Müyesser* adıyla kaleme alınmış 439-553 (1047-1158) yılları arasını içeren bir muhtasarı günümüze ulaşmıştır (Bibliothèque Nationale, nr. 1688). Ancak Âmir-Biahkâmillâh döneminin (1101-1130) 502-514 (1108-1120) yılları arası kayıptır. Bu eksiklik, Fâtımîler'in son asrıyla ilgili bilgileri -İzzeddin İbnü'l-Esir'den yaptığı iktibaslar hariç- tamamen İbn Müyesser'den aldığı anlaşılan Nüveyrî'nin *Nihâyetü'l-ereb*'inden tamamlanabilmektedir. *Aẖbâru Mısr*'ın esasını teşkil eden Fâtımîler'in XI ve XII. yüzyıllar arası dönemi daha çok Ebû Abdullah el-Murtazâ Muhammed b. Hasan et-Trablusî, Reşid b. Zübeyr, Ebû Zekeriyâ Zekiyyüddin Yahyâ b. Ali ed-Dımaşkî, İzzeddin İbnü'l-Esir, Habbâl, Ebû'l-Fevâris Hamdân b. Abdürrahîm el-Esarîbî, İbnü'l-Me'mûn el-Batâihî ve Cevvânî gibi tarihçilerin bir kısmı bugün mevcut olmayan kitaplarından faydalanılarak yazılmıştır

ve eser bu yönüyle özel bir önem taşımaktadır. Makrizî, İbn Tağrıberdî, İbn Hacer el-Askalânî ve Nüveyrî ise ondan faydalanmışlardır. Öte yandan İbn Müyesser ile Ali b. Zâfir el-Ezdî'nin verdikleri bilgiler arasında da büyük benzerlikler bulunması dikkat çekmektedir. Ancak bunun sebebi genelde aynı kaynakları, özellikle İbnü'l-Esir'in *el-Kâmil*'ini kullanmış olmalarıdır. *el-Müntekâ*'nın Haçlı seferleriyle ilgili kısmı Baron Mac-Guckin de Slane tarafından Fransızca tercümesiyle birlikte ayrı bir bölüm halinde yayımlandığı gibi (*RHC Or.*, III [1884], s. 457-473) gibi Fransızca özetleriyle birlikte Henri Massé (Kahire 1919), William Mylord (Kahire 1980), bir mukaddime ve bir fihrist ilâvesiyle Eymen Fuâd Seyyid (Kahire 1981) tarafından neşredilmiştir. Müellifin *Kitâbü Târîhi'l-kuḍât* adlı eseri ise (Safedî, IV, 188) günümüze intikal etmemiştir. İbn Hacer'in *Ref'u'l-ışr*'i yazarken ondan faydalandığı bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Safedî, *el-Vâfi*, IV, 188; Makrizî, *el-Hıtaḥ*, II, 17, 19; *Keşfü'z-zunûn*, I, 304; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XI, 73; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 574; N. Elisséeff, *Nûr ad-Dîn*, Damas 1967, I, 56-57; Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-'Arabî ve'l-mü'errihûn*, Beyrut 1983, III, 111-112; Ramazan Şeşen, *Müslûmanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 150-151; Claude Cahen, "Quelques chroniques anciennes relatives aux derniers Fatimides", *BIFAO*, XXXVII (1937-38), s. 1-27; a.mlf., "İbn Muyassar", *El²* (Ing.), III, 894; Michael Brett, "Choix de passages de la chronique d'Egypte d'Ibn Muyassar ...", *JRAS*, I (1952), s. 293-295; Muhammed Mehdi Müezzini-Câmî, "İbn Müyesser", *DMBİ*, IV, 717-718.

ALİ SEVİM

İBN MÜZEYN

(bk. YAHYÂ b. İBRÂHİM).

İBN NÂCÎ

(ابن ناجي)

Ebü'l-Kâsım b. İsa b. Nâcî
et-Tenühî el-Kayrevânî
(ö. 839/1435)

Mâlikî fıkıh âlimi
ve biyografi yazarı.

760 (1359) yılında Kayrevan'da doğdu. Bazı kaynaklarda adı Kâsım, künyesi de Ebû'l-Fazl ve Ebû'l-Kâsım olarak kaydedilir (Hifnâvî, s. 92; Ahmed Bâbâ et-Tinbükî, s. 364). Ancak kaynakların çoğunda adı Ebû'l-Kâsım diye belirtildiği gibi Muhammed Mahfûz da bir belgeye dayanarak bu

nu teyit etmekte ve künyesini Ebû'l-Fazl şeklinde vermektedir (*Terâcimü'l-mü'ellifîn*, V, 8). İbn Nâcî babasının ölümünden sonra amcasının himayesinde büyüdü. Kayrevan'da Ebû Muhammed Abdüsse-lâm es-Sefâkûsî, amcası Halife b. Nâcî, Muhammed b. Kâfilülhem, Ebû Abdullah Muhammed b. Bûndâr el-Murâdî, Ahmed b. Selâme el-Mûsâvî, İbn Kîrât diye tanınan Ali b. Hasan ez-Zeyyâtî'den ders aldı. Yirmi bir yaşında iken Zeytûne Camii'nin imam - hatipliğine getirildi. Daha sonra Tunus'a gitti ve burada kaldığı on dört yıl boyunca İbn Arafe, Ebû Mehdi İsâ el-Gubrînî, Übbî, Ya'kûb ez-Zigbî, Ebû'l-Kâsım el-Kosantînî, Ebû'l-Kâsım es-Selâvî, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed eş-Şebîbî gibi âlimlerden istifade etti. Cerbe'de üç yıldan fazla kadılık ve hatiplik yaptıktan sonra istifa ederek Kayrevan'a döndü. Kâbis, Bâce, Ürbüs, Sûse, Tebis ve Kayrevan kadılıklarında da bulundu. Ahkâm, nevâzil ve fûrû-i fık-hı iyi bilen İbn Nâcî'nin yetiştirdiği talebelerinin en meşhuru Ebû'l-Abbâs Halûlû el-Kayrevânî'dir. 839'da (1435) Kayrevan'da vefat eden İbn Nâcî'nin ölüm tarihi bazı kaynaklarda 830 (1427), 837 (1433) ve 838 (1434) olarak zikredilmektedir.

Eserleri. 1. *Ziyâdât 'alâ Me'âlimi'l-îmân*. Abdurrahman b. Muhammed ed-Debbâğ'ın (ö. 699/1300), Kayrevan şehrin-den ve burada yetişen yahut burayı ziyaret eden âlimlerden bahseden *Me'âlimü'l-îmân fî ma'rifeti ehli'l-Kayrevân* adlı eserini, rivayet senedlerini çıkararak ihtisar ettiği ve Debbâğ'ın ölümünden sonraki dönemlere ait bazı kişilerin biyografilerini IV. ciltte bir araya getirerek tamamladığı bir çalışma olup aynı eserle birlikte dört cilt halinde neşredilmiştir (Tunus 1320/1902). Ayrıca eserini I. cildi İbrâhîm Şebbûh (Kahire 1388/1968), II. cildi Muhammed el-Ahmedî Ebû'n-Nûr ve Muhammed Mâdûr (Kahire 1972), III ve IV. ciltleri Muhammed Mâdûr (Tunus 1978) tarafından yayımlanmıştır. 2. *Şerh 'alâ Risâleti İbn Ebî Zeyd el-Kayrevânî*. İbn Ebû Zeyd'in Mâlikî fık-hına dair eserinin şerhidir. Zerrûk diye bilinen Ahmed b. Ahmed el-Burnusî'nin aynı risâleye yazdığı şerh ile beraber Kahire'de iki defa basılmıştır (1330, I-II, 1332). İki şerhin bir arada bulunduğu bu nüsha müelliflerinin adıyla "İbn Nâcî ve Zerrûk" diye bilinir. 3. *Şerhu Tehzîbi'l-Müdevvene*. İbn Nâcî, Berâzî'nin Sahnûn'a ait *el-Müdevvenetü'l-kubrâ*'ya yazdığı *et-Tehzîb* adlı ihtisâr üzerine iki şerh kaleme almıştır. Bunlardan *eş-Şitevî* diye tanınan on beş cüz

üzerine tertip edilmiş olup dört cilttir (iki cildi Tunus el-Mektebetü'l-vataniyye, nr. 5808'de kayıtlıdır; ayrıca bk. Sezgin, I, 471). *eş-Şayfî* olarak bilinen küçük şerh ise hacimli iki cilt halinde basılmıştır (Kahire 1325). 4. *Şerhu't-Tefrîf*. İbnü'l-Cellâb el-Basrî'nin *Kitâbü't-Tefrîf* adlı eserinin şerhidir (Zeytûne Camii Ktp., nr. 2534).

BİBLİYOGRAFYA :

Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, XI, 137; Bedreddin el-Karâfî, *Teuşi'u'd-Dibâc* (nşr. Ahmed eş-Şü-teyvî), Tunus 1403/1983, s. 266-267; *el-Hule-lü's-sündüsiyye*, I, 691; Hîfnâvî, *Ta'rîfû'l-halef bi-ricâlî's-selef*, Tunus 1402/1982, s. 92-93; İbnü'l-Kâdî, *Laktü'l-ferâ'id* (nşr. Muhammed Haccî, *Elfû sene mine'l-vefeyât* içinde), Rabat 1396/1976, s. 247; a.mlf., *Dürretü'l-hicâl*, III, 282; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neylû'l-ibtihâc*, Trablus 1408/1989, s. 364; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, s. 244-245; *Keşfü'z-zunûn*, I, 873; Serkis, *Mu'cem*, I, 261, 644, 864; *İzâhu'l-meknûn*, II, 504; Brockelmann, *GAL*, I, 187; II, 311; *Suppl.*, I, 300; II, 337; a.e. (Ar.), III, 283, 286, 287, 290; Sezgin, *GAS*, I, 471-477; M. Âbid el-Fâsî, *Fihrisü mahtûâtî Hizâneti'l-Karaviyyîn*, Dârülbeyzâ 1400/1980, I, 325-326, 327, 396; Muhammed Mahfûz, *Terâcimü'l-mü'ellifîn et-Tûnisîyyîn*, Beyrut 1406/1986, V, 8-14; Cezzâr, *Medâhilü'l-mü'ellifîn*, IV, 1713-1714; Sîddîk b. el-Arabî, *Fihrisü mahtûâtî Hizâneti İbn Yûsuf bi-Merrâkûş*, Beyrut 1414/1994, s. 221-245; Haccî, *el-Fikrû's-sâmî* (nşr. Eymen Sâlih Şa'bân), Beyrut 1416/1995, II/3-4, s. 301; "İbn Nâcî", *El² Suppl.* (İng.), s. 394-395; Kahhâr Mukîmî, "İbn Nâcî", *DMBİ*, V, 14-15.

KASIM KIRBIYIK

İBN NÂCİYE

(ابن ناجية)

Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Nâciye el-Berberî el-Bağdâdî (ö. 301/914)

Hadis hâfızı.

210'da (825) doğdu (Kehhâle, VI, 142). Aslen Mağrib'de Berber (Bilâdülberber) bölgesinden olup daha sonra Bağdat'a yerleştiği anlaşılmaktadır. Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, Süveyd b. Saîd, İsmâil b. Mûsâ el-Fezârî, Abdûlâlâ b. Hammâd en-Nersî, Abdullah b. Muâviye el-Cumahî ve Bûndâr diye tanınan Muhammed b. Beşâr'dan hadis rivayet etti. Kendisinden kıraat âlimi Ebû'l-Kâsım İbnü'n-Nehhâs, Taberânî, Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî, Ebû Bekir eş-Şâfiî, İbnü'l-Ciâbî ve Ebû Hafs İbnü'z-Zeyyât gibi âlimler rivayette bulundular. Hatîb el-Bağdâdî, İbn Nâciye'yi "sika" ve "sebt" terimleriyle değerlendirmiş, Zehebî de onun için "hüccet" terimini kullanmıştır. Çok hadis rivayet eden âlimlerden olduğu belirtilen İbn Nâciye 1

Ramazan 301'de (31 Mart 914) Bağdat'ta vefat etti.

İbn Abdülber en-Nemerî, İbn Nâciye'nin 132 cüzden meydana gelen *el-Müs-ned* adlı eserini İbn Nemerî'nin gördüğünü belirtmekte, ancak eserin günümüze ulaşip ulaşmadığına dair bilgi bulunmamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, X, 104-105; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, I, 501; Sem'ânî, *el-Ensâb*, II, 124-125; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VI, 125; İbn Abdülhâdî, *'Ulemâ'ü'l-hadis*, II, 417; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 696-697; a.mlf., *A'lâmü'n-nûbelâ*, XIV, 164-166; a.mlf., *el-Mu'in fî tabâkâtî'l-muhaddişîn*, Kahire 1987, s. 159; Safedî, *el-Vâfi*, XVII, 474-475; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 235; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, VI, 142.

BİLAL SAKLAN

İBN NÂFİ'

(bk. ABDULLAH b. NÂFİ').

İBN NÂKİYÂ

(ابن ناكية)

Ebû'l-Kâsım Abdullah (Abdülbâkî) b. Muhammed b. el-Hüseyn b. Nâkiyâ b. Dâvûd el-Bûndâr el-Bağdâdî (ö. 485/1092)

Dil âlimi, edip ve şair.

17 Zilkade 410'da (15 Mart 1020) Bağdat'ta doğdu. Çocukluk dönemini burada geçirdi. Şiir ve ahbâr râvisi olan babası ile Ebû'l-Kâsım Ali b. Muhammed et-Tenûhî, Ebû'l-Hüseyn b. Ahmed en-Nekûr, Abdurrahman b. Ubeydullah el-Muharrimî, Abdülvâhid b. Muhammed el-Mutarrız ve Ebû'l-Hasan Muhammed b. Muhammed el-Basrî gibi edip ve âlimlerden ders alarak yetişti. Ayrıca Şâfiî fakihî ve mutasavvîf Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin derslerine devam eden İbn Nâkiyâ'nın en çok Ebû İshak'tan etkilendiği ve onun için bir mersiye kaleme aldığı kaydedilmektedir (İbn Hallikân, I, 30). Hayatının daha sonraki dönemleriyle ilgili yeterli bilgi bulunmayan İbn Nâkiyâ 4 Muharrem 485 (15 Şubat 1092) tarihinde Bağdat'ta vefat etti ve Bâbüşşam Mezarlığı'na defnedildi.

İbn Nâkiyâ'nın pek dindar olmadığı, Allah'ın sıfatlarını inkâra meylettği ve bu konuda bir risâle yazdığı rivayet edilmektedir (Dâvûdî, I, 261). Gökyüzünde şarap, bal ve süt nehirleri bulunduğunu, fakat bunlardan yeryüzüne bir damla bile düşmediğini, gökten sadece evleri yıkıp ha-